

Lagutskottets betänkande

1981/82:10

om ändring i lagen om företagsinteckning, m. m.

Ärendet

I betänkandet behandlas motion 1980/81:896 av Bernt Ekinge (fp) och Olle Grahn (fp) vari tas upp frågor om sambandet mellan den upphävda 1929 års bokföringslag och viss annan lagstiftning.

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär

1. att riksdagen snarast föreläggs förslag till ändring av 2 § lagen om företagsinteckning i enlighet med vad som anförs i motionen,
2. att köplagen, kommissionslagen samt handelsregisterlagen blir föremål för översyn i enlighet med vad som anförs i motionen.

Gällande ordning

Den 1 januari 1977 trädde en ny bokföringslag (1976:125) i kraft. Samtidigt upphävdes 1929 års bokföringslag. I den äldre lagen var kretsen bokföringskyldiga fastställd genom en uppräknning. Aktiebolag, bolag som införts i handelsregistret, förening som införts i föreningsregister samt sambruksförening var bokföringsskyldiga oavsett arten och omfattningen av deras verksamhet. I övrigt bestämdes bokföringsskyldighetens omfattning genom en uppräknning i 20 punkter av de verksamheter där yrkesmässig rörelse ansetts böra medföra bokföringsskyldighet. I de flesta uppräknade slagen av rörelser var bokföringsplikten dock beroende av antalet anställda. Sålunda förelåg i flera fall inte någon bokföringsskyldighet om rörelseidkarna endast biträdde av make, barn under 16 år samt två andra personer.

Den bestämning av kretsen bokföringsskyldiga som gjorts i 1929 års lag var av betydelse också vid tillämpningen av vissa andra lagar, bl. a. lagen (1905:38) om köp och byte av lös egendom, lagen (1914:45) om kommission, handelsagenter och handelsresande, handelsregisterlagen (1974:157), 1895 års lag om handelsbolag och enkla bolag och lagen (1966:454) om företagsinteckning.

I köplagen bestämdes begreppet köpman genom en hänvisning till gällande bestämmelser om bokföringsskyldighet. Köpman var nämligen bara den som var skyldig att föra handelsböcker (4 §). Köp som sker mellan köpmän i och för deras rörelse kallas handelsköp. Kraven på parterna är större vid handelsköp än vid vanliga köp. För handelsköp gäller sålunda bl. a. att reklamation måste göras snabbare än eljest. Några av bestämmelserna i köplagen gäller bara för handelsköp.

Begreppet köpman utgör även grunden för kommissionslagens bestämning av begreppen handelskommissionär och handelskommission (2 och 4 §§). Handelskommission föreligger sålunda om kommissionären är köpman och hans uppdrag avser försäljning eller inköp som faller inom området för hans rörelse. Med ställningen av handelskommissionär följer en skärpning av rättigheter och skyldigheter. En handelskommissionär har t. ex. en utvidgad plikt att undersöka gods som kommittenten, uppdragsgivaren, lämnar till honom för försäljning. Vidare finns bl. a. särskilda regler om handelskommissionärs rätt till provision. Är kommittenten köpman har även han en vidgad skyldighet att undersöka inköpt gods.

Enligt handelsregisterlagen ålåg det enskild näringsidkare, som var skyldig att föra handelsböcker, att söka registrering i handelsregister (2 §). I 1895 års lag om handelsbolag och enkla bolag var begreppet handelsbolag knutet till bl. a. bokföringsskyldigheten.

Vad slutligen beträffar lagen om företagsinteckning gällde att företagsinteckning fick meddelas bara om näringsidkaren var bokföringsskyldig eller drev jordbruk eller skogsbruk (2 §).

Genom införandet av den nya bokföringslagen vidgades kretsen bokföringsskyldiga avsevärt. Bokföringsplikt gäller numera i princip för alla näringsidkare och oavsett antalet anställda. I lagstiftningsärendet (prop. 1975:104, LU 1975/76:15) prövades ingående huruvida utvidgningen av bokföringsskyldighetens omfattning skulle få slå igenom på annan lagstiftning. På närmare anförda skäl – bl. a. pågående utredningsarbete beträffande köplagen och lagen om företagsinteckning – fann föredragande statsrådet (prop. 1975:104 s. 143 f.) att införandet av en ny bokföringslag inte borde få återverka på köplagen, kommissionslagen, lagen om handelsbolag och enkla bolag och lagen om företagsinteckning. Inte heller borde handelsregisterlagen påverkas. Statsrådet framhöll i detta hänseende bl. a. att inte bara näringslivet och allmänheten hade intresse från informationssynpunkt av att näringsidkare i största möjliga utsträckning lät registrera sina företag. En något så när fullständig företagsregistrering hade stor betydelse också från offentligrättsliga synpunkter. Statsrådet pekade i det sammanhanget på områden som beskattning, socialförsäkring och priskontroll. Det syntes honom dock tveksamt huruvida dessa intressen var så framträdande när det gällde typiska småföretagare utan anställda, vilka enligt dåvarande bokföringslag inte var bokföringsskyldiga. Vidare framhölls att antalet företag utan anställda var mycket stort. Det skulle alltså bli ett utomordentligt omfattande arbete för registreringsmyndigheterna, länsstyrelserna, att hantera en så omfattande registrering som skulle bli följderna av reglerna om vidgad bokföringsskyldighet fick slå igenom även på handelsregistreringens område.

Lagtekniskt löstes frågan så att de berörda bestämmelserna i köplagen, kommissionslagen, handelsregisterlagen, 1895 års lag om handelsbolag och

enkla bolag och lagen om företagsinteckning knöts till 1929 års bokföringslag om denna gällt efter utgången av år 1976. Beträffande viss annan lagstiftning fick däremot utvidgningen av bokföringsplikten slå igenom.

1895 års lagstiftning om handelsbolag m. m. har 1980 ersatts med en ny lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag. Den nya lagen innebär bl. a. att utrymmet för enkelt bolag minskats samt att begreppet handelsbolag inte längre är knutet till bokföringsskyldighet.

Motionsmotivering

I motionen framhålls att negativa konsekvenser uppkommit på grund av att 1929 års bokföringslag alltså är tillämplig i vissa fall. Enligt motionärerna är nackdelarna särskilt stora då det gäller lagen om företagsinteckning. Som exempel härpå anför motionärerna följande.

En verkstadsägare C sökte och beviljades lån hos utvecklingsfonden och hos en lokal affärsbank för utökning av verksamheten. Som säkerhet för lånen utställde C företagsinteckningar som ingavs till tingsrätten för inskrivning. Ansökan om att företagsinteckning skulle meddelas i C:s näringsverksamhet avslogs emellertid av inskrivningsmyndigheten under hänvisning till att C drev verksamhet i enskild firma, biträdd endast av sin son och följaktligen inte var bokföringsskyldig enligt 1929 års bokföringslag. Företagsinteckning kunde därför lagligen inte meddelas. Den omständigheten att C hade en bokföring som överensstämde med kraven enligt bokföringslagen hjälpte inte C, eftersom han formellt inte var bokföringsskyldig. För att C skulle kunna utvidga sin verksamhet och därvid utnyttja de beviljade lånen blev han tvungen att övergå till en företagsform för vilken bokföringsskyldighet förelåg enligt 1929 års bokföringslag.

Enligt motionärerna är det inte rimligt att en näringsidkares möjligheter att använda sin näringsverksamhet till säkerhet i form av företagsinteckning för lån skall vara beroende av den formella omständigheten att han är bokföringsskyldig enligt en numera upphävd bokföringslag. Bestämmelsen härom i lagen om företagsinteckning bör därför snarast ändras.

Motionärerna anser att det över huvud taget är olämpligt att i lagtext någon längre tid ha kvar hänvisningar till en upphävd lag. Även köplagens, kommissionslagens och handelsregisterlagens motsvarande bestämmelser bör därför ses över.

När det gäller handelsregisterlagen tillägger motionärerna att det från informationssynpunkt är angeläget att näringsidkare i största möjliga utsträckning registrerar sina företag. Inte minst under senare år, i samband med diskussionerna om den ekonomiska brottsligheten, har framhållits betydelsen av att få fram ett så fullständigt register som möjligt över företagen. Den begränsning av registreringskyldighet som hänvisningen till bokföringsplikt enligt 1929 års bokföringslag innebär bör därför upphävas.

Utredningsarbete

Köplagsutredningen avlämnade år 1976 sitt slutbetänkande (SOU 1976:66) Köplag. I betänkandet framläggs förslag till en ny *köplag*. Bl. a. föreslås att begreppet handelsköp inte såsom f. n. skall vara knutet till bokföringsskyldighet enligt 1929 års lag utan till det förhållandet att parterna driver affärsmässigt organiserad verksamhet och att köpet sker för rörelsen.

Också i andra nordiska länder har köprätten setts över. En nordisk arbetsgrupp har tillsatts med uppdrag att utarbeta ett förslag till köplag som tillgodoser intresset av nordisk rättslikhet på området. Arbetsgruppen beräknas avlämna sitt förslag under våren 1982.

Kommissionslagen ses f. n. över av kommissionslagskommittén (Ju 1978:10). Enligt direktiven för utredningsarbetet skall kommittén försöka få till stånd en tidsenlig lagstiftning rörande de rättsförhållanden som regleras i kommissionslagen. Översynen är inte begränsad till någon viss del av lagen utan avser såväl lagstiftningens sakliga innehåll som dess språkliga och redaktionella utformning. Arbetet beräknas vara slutfört under 1983.

Lagen om företagsinteckning har nyligen setts över av utredningen (Ju 1972:12) angående företagsinteckning. Utredningen avlämnade i november 1981 slutbetänkandet (SOU 1981:76) Företagshypotek. I betänkandet framläggs förslag till en ny lag om företagshypotek, avsedd att ersätta lagen om företagsinteckning. Enligt förslaget skall alla näringsidkare, oavsett om de är bokföringsskyldiga eller ej, ha möjlighet att ta ut företagsinteckning i sin verksamhet och utnyttja inteckningen som kreditsäkerhet.

Utskottet

I betänkandet behandlas en motion om sambandet mellan den numera upphävda 1929 års bokföringslag och viss annan lagstiftning.

Den 1 januari 1977 trädde en ny bokföringslag (1976:125) i kraft. Samtidigt upphävdes 1929 års bokföringslag. I den äldre lagen var kretsen bokföringsskyldiga fastställd genom en uppräkningslista. Aktiebolag, bolag som införts i handelsregistret, förening som införts i föreningsregister samt sambruksförening var bokföringsskyldiga oavsett arten och omfattningen av deras verksamhet. I övrigt bestämdes bokföringsskyldighetens omfattning genom en uppräkningslista i 20 punkter av de verksamheter där yrkesmässig rörelse ansetts böra medföra bokföringsskyldighet. I de flesta uppräknade slagen av rörelser var bokföringsplikten dock beroende av antalet anställda. Sålunda förelåg i flera fall inte någon bokföringsskyldighet om rörelseidkarna endast biträdades av make, barn under 16 år samt två andra personer.

Den bestämning av kretsen bokföringsskyldiga som gjorts i 1929 års lag var av betydelse också vid tillämpningen av vissa andra lagar, bl. a. lagen (1905:38) om köp och hyre av lös egendom, lagen (1914:45) om kommission,

handelsagenter och handelsresande, handelsregisterlagen (1974:157) och lagen (1966:454) om företagsinteckning.

Enligt köplagen är kraven på parterna större vid s. k. handelsköp än vid vanliga köp. Handelsköp är köp som sker mellan köpmän i och för deras rörelse. Begreppet köpman i sin tur var före 1977 bestämt genom en hänvisning till gällande bestämmelser om bokföringsskyldighet. Också i kommissionslagen finns särskilda bestämmelser om köpmän. Även här var begreppet köpman knutet till bokföringsskyldigheten.

Enligt handelsregisterlagen i dess lydelse före 1977 ålag det enskild näringsidkare, som var bokföringsskyldig, att ansöka om registrering i handelsregistret. Vad slutligen gäller lagen om företagsinteckning var det en förutsättning för rätten att få företagsinteckning att näringsidkaren var bokföringsskyldig eller drev jordbruk eller skogsbruk.

Genom införandet av den nya bokföringslagen vidgades kretsen bokföringsskyldiga avsevärt. Bokföringsplikt gäller numera i princip för alla näringsidkare och oavsett antalet anställda. I lagstiftningsärendet (prop. 1975:104, LU 1975/76:15) prövades ingående huruvida utvidgningen av bokföringsskyldighetens omfattning skulle få slå igenom på annan lagstiftning. Man fann därvid att införandet av en ny bokföringslag inte borde få återverka på bl. a. köplagen, kommissionslagen, handelsregisterlagen och lagen om företagsinteckning.

Lagtekniskt löstes frågan så att de berörda bestämmelserna i köplagen, kommissionslagen, handelsregisterlagen och lagen om företagsinteckning knöts till 1929 års bokföringslag om denna gällt även efter utgången av år 1976.

I motion 1980/81:896 framhålls att det är olämpligt att i lagtext skall finnas hänvisningar till en upphävd lag. Vidare påpekar motionärerna att negativa konsekvenser kan uppkomma med en sådan ordning. Särskilt stora är nackdelarna då det gäller lagen om företagsinteckning. Motionärerna anser det inte rimligt att möjligheterna att få sådan inteckning skall vara beroende av om näringsidkaren varit bokföringsskyldig enligt 1929 års lag. Beträffande handelsregisterlagen framhålls att det från informationssynpunkt är angeläget att näringsidkare i största möjliga utsträckning registrerar sina företag. Motionärerna yrkar dels att riksdagen skall föreläggas förslag till ändring i lagen om företagsinteckning, dels att köplagen, kommissionslagen och handelsregisterlagen skall ses över.

Utskottet konstaterar att motionärernas önskemål såvitt gäller lagen om företagsinteckning numera får anses tillgodosett. Utredningen angående företagsinteckning har helt nyligen slutfört sitt uppdrag genom avlämnande av betänkandet (SOU 1981:26) Företagshypotek. I betänkandet läggs fram förslag till en ny lag om företagsinteckning, lag om företagshypotek. Enligt lagförslaget skall alla näringsidkare, oavsett om de är bokföringsskyldiga eller ej, ha tillgång till det nya kreditsäkerhetsinstrumentet. Någon riksdagens åtgärd med anledning av motionen i denna del är således inte

erforderlig.

Enligt utskottets mening är det angeläget att hänvisningarna till 1929 års bokföringslag i köplagen, kommissionslagen och handelsregisterlagen också utgår. Vad särskilt gäller handelsregisterlagen vill utskottet i likhet med motionärerna understryka vikten av att företagsregistreringen är så fullständig som möjligt. Inte minst när det gäller att bekämpa den ekonomiska brottsligheten är det betydelsefullt att näringsidkare registreras i största möjliga utsträckning. Också för näringsidkarna själva torde det vara till fördel om de låter registrera sina företag. Utskottet vill härvidlag bl. a. peka på att en registrering i handelsregistret ger ensamrätt till det registrerade firmanamnet.

I sammanhanget vill utskottet framhålla att det skäl som under förarbetena till bokföringslagen (se ovan s. 2) ansågs tala mot en vidgning av registreringskyldigheten, nämligen att denna skulle medföra ett mycket omfattande arbete för registreringsmyndigheterna, måhända i dag inte har samma tyngd. Med hänsyn till den betydelse firmanamnet har för en rörelse kan nämligen förmodas att många icke registreringskyldiga näringsidkare frivilligt ansökt om registrering.

Som ovan redovisats (s. 4) är köplagen och kommissionslagen f. n. föremål för översyn, köplagen av en nordisk arbetsgrupp och kommissionslagen av kommissionslagskommittén. Utskottet utgår från att man härvid överväger en annan definition av begreppet köpman i de båda lagarna än den nuvarande. Beträffande handelsregisterlagen förutsätter utskottet – med hänsyn till betydelsen av en fullständig företagsregistrering – att regeringen i lämpligt sammanhang tar upp frågan om en ändring av lagen. Någon åtgärd från riksdagens sida i förevarande hänseende är inte erforderlig.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1980/81:896.

Stockholm den 17 november 1981

På lagutskottets vägnar

LENNART ANDERSSON

Närvarande: Lennart Andersson (s), Inger Lindquist (m), Stig Olsson (s), Elvy Nilsson (s)*, Joakim Ollén (m), Arne Andersson i Gamleby (s), Martin Olsson (c), Ingemar Konradsson (s), Olle Aulin (m), Owe Andréasson (s), Marianne Karlsson (c)*, Bengt Silfverstrand (s), Margot Håkansson (fp)*, Stina Andersson (c) och Susann Torgerson (fp).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.